

Landsbygdens ekonomi- byggnader - hur tar vi tillvara dem?

Kronobergs läns delmål 6 inom miljö kvalitetsmålet –
Ett rikt odlingslandskap

LÄNSSTYRELSEN
I KRONOBERGS LÄN

ISSN: 1103-8209, meddelande: 2006:03

Ansvarig: Heidi Vassi, Länsstyrelsen.

Text: Jenny Svensgård, Länsstyrelsen

Foto på första sidan: Christer Lindström visar hur man kittar fönster. Byggnadsvårdskurs i Mörtelek, Åseda 2003. Foto: Länsstyrelsen i Kronobergs län.

Rapporten finns att hämta på Länsstyrelsens hemsida www.g.lst.se

Utgiven av:

Innehållsförteckning

Inledning	4
Bakgrund	5
Ekonomibyggnader på landsbygden	6
Program	
Sju förslag till åtgärder	8
Inventering av ängslador i Kronobergs län	9
Publikationen "Lantbrukets äldre ekonomi- byggnader – ett kulturarv att vårda"	11
Kursverksamhet	12
Byggnadsvårdsbidrag till lantbrukets ekonomibyggnader	13
Uppdatering av äldre publikationer om byggnadsvård	14
Skriften "Värdefulla gårdsmiljöer i Kronobergs län"	15
Erfarenhetsutbyte	16

Inledning

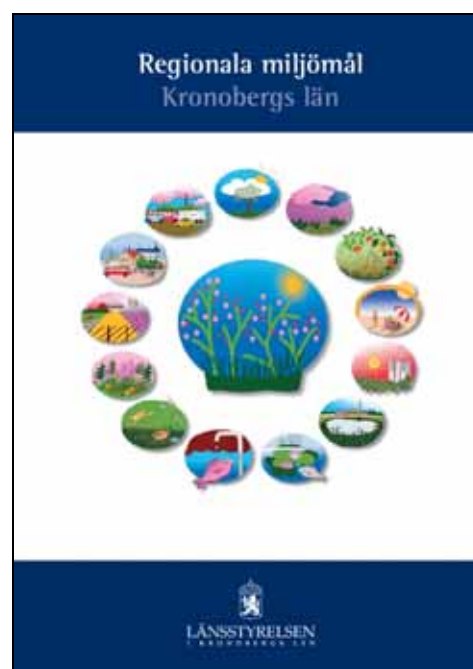
År 1999 antog Sveriges riksdag femton miljö kvalitetsmål för ekologiskt hållbar utveckling. Under år 2001 presenterade länsstyrelsen ett antal regionala delmål.

Det nationella miljö kvalitetsmålet "ett rikt odlingslandskap" innebär att odlingslandskapets och jordbruksmarkens värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion ska skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden och kulturmiljö värdena bevaras och stärks.

Miljö kvalitetsmålen ska nås inom en generation. Inom målet "ett rikt odlingslandskap" finns ett nationellt såväl som för Kronobergs län regionalt delmål att:

"Senast år 2005 skall ett program finnas för hur de kulturhistoriskt värdefulla ekonomibyggnaderna på landsbygden ska tas tillvara".

Arbetet med att uppnå miljö kvalitetsmålen är en angelägenhet för alla och pågår på såväl nationell som regional nivå. I arbetet ingår att på olika sätt försöka påverka så att utvecklingen går i rätt riktning. De åtgärder som länsstyrelsen här presenterar är ett led i att styra upp denna utveckling.

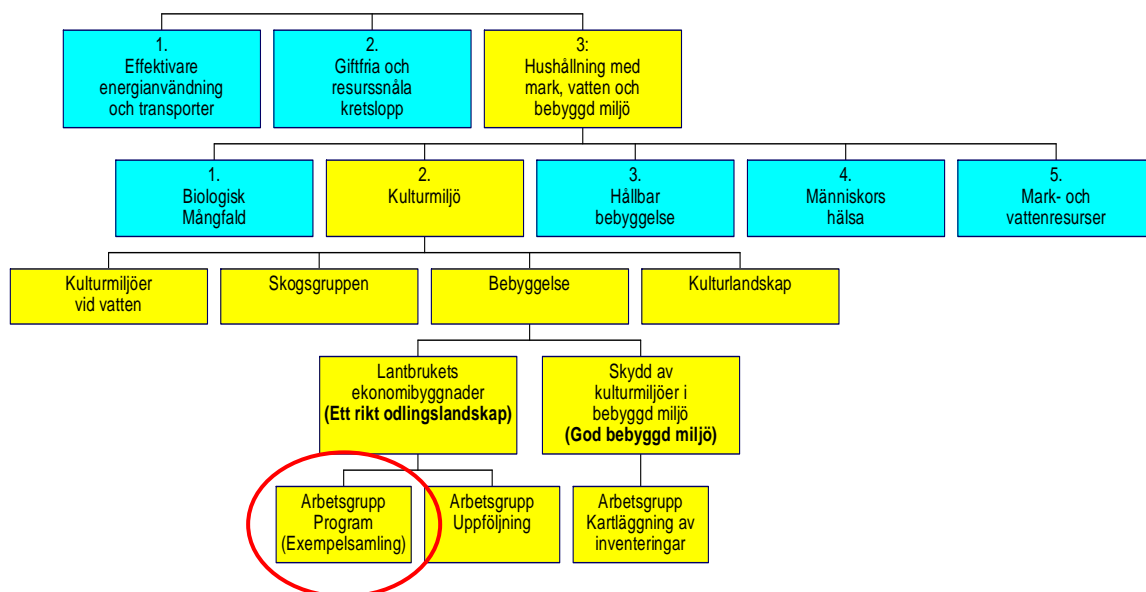
Bakgrund

Inom länsstyrelsens miljömålsarbete har det under år 2004 bildats tre strategigrupper för regionalt åtgärdsarbete. Under strategigruppen för "Hushållning med mark, vatten och bebyggd miljö" finns fem undergrupper, varav en har fokus på kulturmiljö.

Beträffande bebyggelse inom kulturmiljöområdet har en åtgärdsgrupp bildats med representanter från länsstyrelsen, länets kommuner, Smålands museum, LRF och Kronobergs läns hembygdsförbund. Denna grupp har arbetat med två miljökvalitetsmål: "ett rikt odlingslandskap" och "god bebyggd miljö".

Utöver detta har en arbetsgrupp med representanter från åtgärdsgruppen arbetat med programmet för hur de kulturhistoriskt värdefulla ekonomibygnaderna på landsbygden ska tas tillvara.

Strategigrupper

Ekonomibyggnader på landsbygden

För ekonomibyggnader på landsbygden saknas ett heltäckande underlagsmaterial, dvs. över vilka ekonomibyggnader som finns och vilka som är hotade. Ekonomibyggnaderna har dessutom i första hand ett kulturhistoriskt värde genom att ingå i den helhetsmiljö som utgör gården, byn, odlingslandskapet, landsbygden.

EU:s jordbrukspolitik har under de senaste årtiondena verkat mot allt större och produktionseffektiva lantbruk. Kronobergs län som framförallt består av en landsbygd med småskaliga jordbruks- och skogsfastigheter står inför faktum att det idag finns en mängd ekonomibyggnader som inte har en funktion. En byggnad utan funktion är hotad.

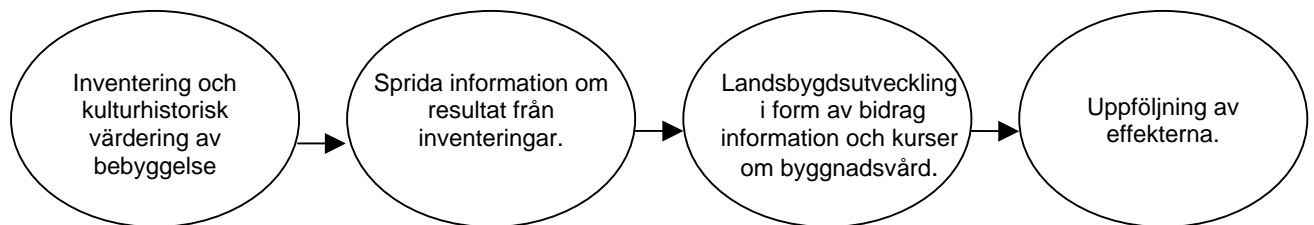
Miljömålet "ett rikt odlingslandskap" innebär att inom en generation ska odlingslandskapets och jordbruksmarkens värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden och kulturmiljövärdena bevaras och stärks. Landsbygdens kulturhistoriskt värdefulla ekonomibyggnader är en del av kulturmiljövärdena och har i första hand sitt värde genom att vara en del i en helhetsmiljö.

För att kunna följa upp utvecklingen krävs indikatorer och uppföljningsmetoder. År 2000 lät Länsstyrelsen göra en metodstudie om kulturmiljöövervakning i Kronobergs län. En del i arbetet utgjordes av en referensstudie där bebyggelsen i ett urval av byar inventerades, kartstudier utfördes och äldre inventeringar jämfördes med dagens inventering. En av slutsatserna som drogs var att ladugården är en bra indikator på om en bygd är levande eller inte. En nybyggd ladugård tyder ofta på ett livskraftigt jordbruk medan en riven ladugård kan indikera en förändrad bebyggelse- och verksamhetsstruktur, som på sikt kan ha stort inflytande på kulturlandskapet. Länsstyrelsen har därefter under år 2005 och 2006 arbetat med en metodstudie som innebär en jämförelse mellan ekonomiska kartan från 1940-50-talet och dagens karta. Ekonomibyggnader på ca 600 gårdar har registrerats i ett GIS-skikt. Där har uppgifter om byggnaderna finns, är rivna, är nytillkomna eller förändrade noterats. Hälften av gårdarna ligger inom områden som är kulturhistoriskt uppmärksammade.

Program

Att bevara och utveckla det kulturhistoriska värde som landsbygdens ekonomibyggnader utgör både som enskilda byggnader och som del i gårdar, byar och länets rika odlingslandskap är ett långsiktigt arbete.

Arbetsmetoden har mer eller mindre tillämpats i Kronobergs län under många år och bygger på att inhämta kunskap genom kategoriinventeringar, som resulterar i riktade statliga bidrag till såväl byggnadsvård som landsbygdsutveckling och information. Programmet bygger i sin helhet på detta arbetssätt men vi har valt att presentera sju förslag till mer konkreta åtgärder. I programmet ingår åtgärder som utförts de senaste åren eller som är under arbete, liksom förslag på framtida åtgärder.

Inventering och kulturhistorisk värdering av bebyggelse. Årligen genom kategoriinventeringar bygga upp kunskap kring olika byggnadskategorier i länet, exempelvis ängslador, kvarnar & sågar.

Sprida information om resultat från inventeringarna. Att genom rapporter, broschyrer, utställningar, seminarier m.m. sprida information om kulturmiljövärden till allmänheten och samhällsplanerare.

Landsbygdsutveckling. Ex riktade bidrag, information och kurser om byggnadsvård.

Uppföljning av effekterna. Genom olika metoder följa upp de effekter som ovan nämnda åtgärder ger men även följa upp utvecklingen av landsbygdens ekonomibyggnader i stort.

Sju förslag till åtgärder

För att bibehålla "ett rikt odlingslandskap" har åtgärdsgruppen enats om att ta fram ett program med åtgärder som främst består av informationsinsatser. Det med anledning av att det t.ex. är omöjligt att enbart med bidrag till vårdinsatser värna det kulturhistoriska värde som landsbygdens ekonomibyggnader utgör. Genom information och kursverksamhet vill vi uppmärksamma det värde byggnaderna har för Kronobergs läns landsbygd och även inspirera till vård och utveckling.

1. Inventering av ängslador i Kronobergs län
2. Publikationen "Lantbrukets äldre ekonomibyggnader – ett kulturarv att vårda"
3. Kursverksamhet
4. Byggnadsvårdsbidrag till lantbrukets ekonomibyggnader
5. Skriften "Värdefulla gårdsmiljöer i Kronobergs län"
6. Uppdatering av äldre publikationer om byggnadsvård
7. Erfarenhetsutbyte

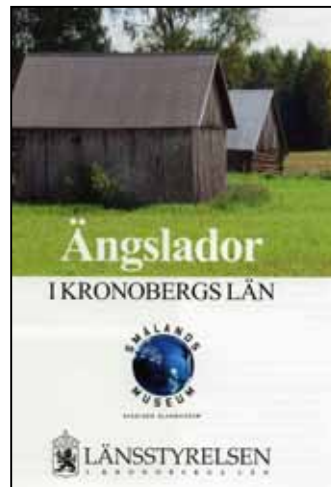

Inventering av ängslador i Kronobergs län

Mål:

Att öka kunskapen om denna en gång så viktiga byggnad hos såväl allmänheten som människor engagerade i vården av kulturmiljöer. Genom information och enkla råd kring hur byggnaderna kan bevaras engagera allmänheten i bevarandet av lador.

Sedan stormen Gudrun i januari 2005 befarar vi att ett stort antal ängslador kan ha skadats och eventuellt rivits på grund av att de i många fall ligger i anslutning till skogsmark.

Åtgärder:

- Under år 2003-2004 genomförde Smålands museum en inventering av lador i Kronobergs län (ängslador, torvlador, sommarladugårdar mm). Arbetet finansierades av länsstyrelsen.
- En broschyr publicerades och distribuerades till alla lantbrukare i länet.
- Inventeringen har lagts ut i form av en sökbar databas på länsstyrelsen hemsida, www.g.lst.se.
- Länsstyrelsen har under år 2004 lämnat bidrag till fastighetsägare som sökt byggnadsvårdsbidrag för renovering av ängslador. Två ängslador renoverades med hjälp av statliga bidrag under året. Även år 2005 har länsstyrelsen haft en särskild satsning på landsbygdens ekonomibyggnader.

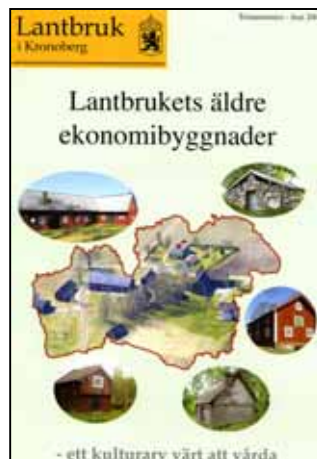
- Stefan Höglin, Landskapshistorisk konsult, har på uppdrag av länsstyrelsen undersökt och tagit fram en metod för hur inventeringen av lador kan användas som indikator för miljö kvalitetsmålet "ett rikt odlingslandskap".

Fortsatta åtgärder:

- Byggnadsvårdsbidrag. Fortsatt särskild satsning på landsbygdens ekonomibyggnader och landsbygdens bebyggelse generellt.
- Uppföljning av inventeringen.
- Kategoriinventering av landsbygdsbebyggelse, ex mindre ekonomibyggnader som linbastor, smedjor, brygghus m.m.

En av de lador som renoverades med hjälp av byggnadsvårdsbidrag under år 2004. Lönshult, Pjätteryd socken, Älmhults kommun.

Publikationen "Lantbrukets äldre ekonomibyggnader – ett kulturarv att vårda"

Mål:

Att inspirera till byggnadsvård och berätta om den rika byggnadstradition som finns bland ekonomibyggnaderna på de kronobergska lantbruken.

Åtgärder:

År 2004 gav Lantbruksenheten på länsstyrelsen ut ett temanummer av "Lantbruk i Kronoberg" som heter "Lantbrukets äldre ekonomibyggnader – ett kulturarv att vårda". Skriften ingår i svenska miljö- och landsbygdsprogrammet för jordbruket och finansierades gemensamt av Sverige och EU. "Lantbruk i Kronoberg" distribueras till länets lantbrukare.

I skriften kan man läsa om ekonomibyggnadernas historia, regionala skillnader och vilka olika typer av bebyggelsemiljöer som finns på landsbygden i Kronoberg. Man ger även råd och tips kring underhåll av byggnaderna.

Kursverksamhet

Mål:

Genom praktiska kurser lära ut byggnadsvård och stimulera deltagarna till att bevara de kulturhistoriska värden bebyggelsen har.

Åtgärder:

Lantbruksenheten på länsstyrelsen har under flera år anordnat kurser i byggnadsvård. Kurserna är en del i KULM – Kompetensutveckling av lantbrukare i miljöfrågor samt K2 – kompetensutveckling av lantbruksföretag, det senare är en del i länets arbete med landsbygdsutveckling.

Under år 2005 har följande kurser anordnats:

- Vårda och underhålla lantbrukets ekonomibyggnader – en kurs riktad till kvinnor. Kursen hölls vid ett tillfälle och 9 personer deltog.
- Timring. Tre kurser anordnades och varje kurs bestod av tre dagar. Sammanlagt 37 personer deltog i kurserna.
- Byggkurs – nötkreatur. Fem kurser om stallbyggnader för köttdjur där man bland annat informerade och gav förslag på hur äldre ekonomibyggnader kan byggas om och användas enligt de regler för djurhållning som finns idag. Sammanlagt 78 personer deltog i kurserna.
- Byggkurs – får. En kurs om stallbyggnader för får där man bland annat informerade om och gav förslag på hur äldre ekonomibyggnader kan byggas om och användas enligt de regler för djurhållning som finns idag. Sammanlagt 37 personer deltog i kursen.
- Tidigare år, 2002 – 2004 har man haft kurser i timring och även i vård av lantbrukets äldre ekonomibyggnader. Den senare var en endagskurs med praktisk information om hur man renoverar fönster, vilken typ av färg man skall använda osv. Kursen hölls på fyra olika platser i länet.

Framtida åtgärder:

Att inom KULM under två års tid (2006 och 2007) anordna 8 praktiska kurser i byggnadsvård. Kurserna skall hållas i alla kommunerna och målsättningen är att de skall vara på några av de gårdarna som medverkar i skriften "Värdefulla gårdsmiljöer i Kronobergs län". Kurserna kommer att anordnas av länsstyrelsens Lantbruksenhet i samarbete med Kulturmiljöfunktionen.

Bygga upp en erfarenhetsbank med utvärderingar av de kurser som har hållits.

Byggnadsvårdsbidrag – riktade satsningar samt uppföljning

Mål:

Målet är att med hjälp av riktade bidrag till fastighetsägare av ekonomibyggnader på landsbygden uppmuntra till vård av denna typ av byggnad. Samtidigt uppmärksammas byggnadstypen och visar på det kulturhistoriska värde de har. Genom uppföljning av vilka byggnader som har renoverats med hjälp av byggnadsvårdsbidrag får länets kommuner ett verktyg att använda i sitt arbete med plan- och byggfrågor.

Åtgärder:

Under åren 2001 – 2005 har länsstyrelsen haft riktade insatser mot landsbygdens ekonomibyggnader där dessa byggnader i mån av medel har prioriterats i fördelningen av statliga byggnadsvårdsbidrag.

Fortsatta åtgärder:

- Fortsatt satsning på landsbygdens ekonomibyggnader under år 2006-2010.
- Uppföljning av de byggnader där fastighetsägaren har fått byggnadsvårdsbidrag liksom de där fastighetsägaren har fått avslag. Vad har hänt med byggnaderna?
- Sammanställa en databas med tillhörande gis-skikt över vilka fastigheter där byggnader renoverats med hjälp av byggnadsvårdsbidrag. Informationen lämnas till länets kommuner och uppdateras varje år. Databasen kan vara till hjälp för kommunerna i deras arbete med byggnads- och rivningslov liksom planfrågor.
- Årligen överföra digital information till kommunerna om vilka fastighetsägare som erhållit statliga bidrag för vård av bebyggelse och kulturmiljöer.

Uppdatering av äldre publikationer som rör byggnadsvård

Mål:

Använda befintliga publikationer och vid behov uppdatera och komplettera dessa. Genom spridning av aktuell information om enkla och praktiska råd kring byggnadsvård gynna god vård av länets byggnader.

Framtida åtgärder:

Inventera vilka publikationer som redan finns och välja ut de som man vill utveckla eller åter trycka.

Uppdatera och komplettera de skrifter man valt ut och i en kampanj sprida dem.

Värdefulla gårdsmiljöer i Kronobergs län

Mål:

Att med hjälp av inspirerande och informativa exempel på gårdsmiljöer i länet stimulera till god byggnadsvård och ge exempel på hur landsbygdens ekonomibyggnader kan nyttjas.

Gården Muggehult i Lessebo kommun som är en av de 16 gårdarna som ingår i skriften "Värdefulla gårdsmiljöer i Kronobergs län".

Åtgärder:

Under år 2005 har en skrift där 16 värdefulla gårdsmiljöer i Kronobergs län presenteras tagits fram. Arbetet är ett samarbete mellan länets kommuner, länsstyrelsen, Kronobergs läns hembygdsförbund, LRF och Smålands museum.

Framtida åtgärder:

Skriften skall distribueras till ägare av jordbruksfastigheter i länet liksom till kommunerna under år 2006.

Erfarenhetsutbyte

Mål:

Att genom erfarenhetsutbyte kring kulturfrågorna inom miljömålet "ett rikt odlingslandskap" skapa samarbete och inspirera varandra till fortsatt arbete.

Framtida åtgärder:

I forum där exempelvis alla sydlän såväl länsstyrelser och kommuner ingår informera varandra om vilka erfarenheter man har av t.ex.;

- Landsbygdsutveckling och vilka resultat det har gett när det gäller utveckling och vård av ekonomibyggnader på landsbygden.
- Programmet för hur de kulturhistoriskt värdefulla gårdsmiljöerna skall tas tillvara.

Möte kring länets kulturmiljöstrategi den 20 maj 2005.